

BATUM RUS MİLLİ DERNEĞİ VE KAPATILMASI (1918)

BATUM RUSSIAN NATIONALIST ASSOCIATION AND ITS BEING LOCKED

Yrd.Doç.Dr.İsmail EYYÜPOĞLU*

A- Batum

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda; Evliye-i Selâse olarak adlandırılan Kars, Ardahan ve Batum, Rusya'nın egemenliği altına girdi¹. Artık bölgede yeni bir zihniyet egemendi. Osmanlı dönemine ait idari ve sosyal yapıların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak, sistemli bir program uygulanmaya başlandı. Bölgenin iç dinamiklerini temelden sarsmaya yönelik politikalar, ilk önce idare alanında kendisini gösterdi. Evliye-i Selâse'de askeri bir idare kuruldu ve Batum'da bu idari yapıların içerisinde yerini aldı².

Rus Çarlığı, Evliye-i Selâse'deki Türk ve Müslüman nüfus yoğunluğunu azaltmak için yeni projeler hazırladı ve bunları kısa sürede hayata geçirdi. Batum da bu çerçevede içerisinde gerek çarlığın yönlendirmesi ve gerekse ferdi olarak bol miktarda göç aldı. Böylece şehrin nüfusu gittikçe kalabalıklaşmaya başladı³.

* Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi

¹ S.İsın Dayı, **Evliye-i Selâse'de Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997, s.2-7.

² "Geniş bir oblast (ikinci derece bölge) olarak Batum kuruldu ve iki bölgeden Kars Oblast'ı şekillendi". Bkz. Richard G., Hovanissian, **Armenia on the road to independence**, Los Angeles, 1967, s.12; Zakavkazya Genel Valiliği Çarlık niyabeti idi. Bu göreve genellikle Çar hanedanına mensup bir kişi atanırdı. Tiflis Guberniya (Vilayet) olarak adlandırılmakta idi. Batum Tiflis'e bağlı idi. **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE A.)**, Kutu No (K.No): 73, Belge No (Bel. No): 26-9; Batum Oblastı, Batum ve Artvin kazalarını Kars ise Kars, Ardahan, Oltu ve Kağızman'ı kapsamakta idi. Batum Merkezi; Çürüksu, Gönnye, Aşağı Acara ve Yukarı Acara olarak dört kısma ayrılmıştı. Artvin Merkez ise Nefs-i Artvin, Ardahan ve Şavşat olarak üç kısma ayrılmıştı. Başbakanlık **Osmanlı Arşivi (BOA)**, Dahiliye Nezareti (DH) İdare-i Umumiye (İ-UM), 20/20, 13/9-2.

³ Hovanissian, **Armenia on the road to independence**, s.12,13.

Batum, coğrafi konumun kendisine vermiş olduğu avantajla, bölgenin en canlı merkezi idi. Bu bağlamda Batum limanı, Rusya üzerinden yapılan ticarete önemli bir konuma sahipti. Ayrıca, 1883'te Batum, Tiflis, Bakü demiryolunun yapılması ve Batum-Bakü petrol boru hattının 1900 yılında döşenmesi ile Rusya'nın Karadeniz'deki en önemli petrol iskelesi haline gelmişti⁴.

Ticari canlılık, bölgenin etnik zenginliğinde önemli bir faktördü. Farklı ırkların, farklı dinlerin bir araya geldiği Batum'da zengin bir sosyal hayat vardı. Bu açıdan dernekler önemli bir konuma sahipti⁵. Ancak, sadece sosyal dayanışma ve kültürel etkinlikleri amaçlamayan dernekler de Batum'da varlığını devam ettirmekte idi. Bunlardan en önemlisi Rus Milli Derneği idi⁶.

Siyasi iktidarı ellerinde bulunduran Ruslar, başat güç durumunda idi. Bu da sosyal hayatta kendisi iyiden iyiye hissettirmekte idi. Batum'da siyasi, ekonomik ve askeri çıkarı olan Rusya için bir takım sosyal dernekleri kendi menfaatleri doğrultusunda kullanması da kendisi açısından oldukça doğal idi. İşte bu derneklerden birisi de Batum Rus Milli Derneği idi. Dernek, kendisine çalışma alanı olarak Batum merkez olmak üzere, Batum oblastını seçmişti.

* 1880'lerden itibaren Çarlık, ekonomide daha aktif rol almaya başladı. Yabancı yatırımcıların Rusya'ya çekmek için bir takım tedbirler alındı. Devletin en çok ağırlık verdiği alanlardan birisi demiryolları idi. Endüstride %8 lik bir büyüme sağlanmıştı. Bkz. M.E, Falkus, **Rusya'nın Endüstrileşmesi**, (Çeviren: Adnan Şenel), Ankara, 1986, s.76-85.

⁴ Batum, Rusya için oldukça önemli bir şehirdi. Burasını kendilerine bir çıkış noktası olarak görmekteydiler. Şehir Osmanlı hakimiyetinde iken "1850'lerde Rus deniz seferi ve ticaret şirketi Batum'da bir acentelik açtı ve böylece burası Kırım-Anadolu-Kafkasya ticaret hattının son iskelesi oldu. 1878 Berlin Antlaşması ile serbest liman olarak Rusya'ya bırakıldı ise de bu statüsünü ancak 1886'ya kadar koruyabildi". Bkz: **İslam Ansiklopedisi**, V, İstanbul, 1992, s.210.

⁵ Bu konu ile ilgili olarak karşımıza birçok dernek çıkmaktadır. Gürcü Kulübü, Müslüman Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi bu derneklerden birkaçı idi. Özellikle Müslüman Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin faaliyetleri sadece Müslümanlar tarafından desteklenmemiş, Gürcü ve Rus bayanlarda bu derneğin yetim çocuklar için gösterdiği etkinliklere katılmıştı. **Tasvir-i Efkâr**, 6 Haziran 1918, No: 6477, s.1,2.

⁶ **BOA**, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/1.

* Elimizdeki mevcut belgelerden derneğin kuruluş tarihine ulaşılamamıştır.

B- Derneğin Amacı ve Kurumsal Yapısı

Derneğin amacı, tüzüğünde şöyle açıklanmıştır; “Bütün Rus milletlerinin bir araya gelmesini (Velikoruslar, Maloruslar, Belaruslar ve Kazaklar) ve bütün Rus idari birimlerinin; bu milletlerin yönetimlerini gerçekleştirebilmesi için; kültürel, ekonomik ve sosyal dayanışmaya önem verir bir şekilde kendi milli değerler yapısını; dinini, Rus dilini, okullarını, Rus kültürünü, kendi özlük ve kamu haklarını diğer dünya ülkeleriyle barışçıl bir şekilde yaşamayı hedefleyerek korumaktır”⁷. Açıklanan bu amaç, büyük Rusya idealinden başka bir anlam taşımıyordu. Rus Milli Derneği, IX.yüzyıl boyunca etkinliğini iyiden iyiye artıran Rus milliyetçiliğinin kurumsal bir yansıması idi⁸.

Derneğin fonksiyonel görevleri arasında ise, toplumun bütün birimlerinde tam bir dayanışma amaçlanmakta idi. Tüzüğün ilgili maddesinde; “Batum ve Batum çevresindeki bütün Rus vatandaşlar tarafından seçilen bu duci, Rus Milli Derneği, Rus kolonisindeki Batum bölgesi vatandaşlarına manevi hayat açısından (kilise, dil, okul, kurslar, kütüphaneler vb.) normal bir gelişme sağlamak için gayret sarfetmektedir. Rus vatandaşlarını bütün idari makamlar karşısında, gerekli durumlarda temsilciliğini üstlenir. Namus ve mal varlığının korunması için gerekli hukuki destekte verilir. Rus kolonisinin fakir ve ihtiyar üyelerine yardım organize etmek, onlara imkan dahilinde sığınacak yer ve tıbbi yardım, iş ve barınacak yer bulmak için ortak hareket etmek görevleri arasındadır”⁹.

Bu kadar fazla işleve sahip olan bir derneğin, gelir kaynaklarının da geniş olması gerekmekte idi. Bu amaçla, Rus vatandaşlardan alınacak gönüllü vergiler, bağışlar, kültürel ve sanatsal etkinliklerden elde edilen gelirler önemli bir yere sahipti. Ayrıca bir üst kurum olan derneğin kendi alt birimlerinin gelirleri de maddi kaynak olarak kabul edilmekte idi¹⁰.

⁷ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/1.

⁸ Hans Kohn, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, İstanbul, 1991, s.20,21.; “Rus halkının sosyal dünyasını yönlendiren itici güç Rus kültürüdür. Rusların büyük çoğunluğu için uyum ve sadakat en yüksek kültür değeridir. Bu nedenle de tarih boyunca pek çok Rus, egolarını baskı altında tutmaya, kendilerini tamamen ülkelere adamaya gönüllü olmuşlardır”. Bkz. Yaşar Onay, **Rusya ve Değişim**, Ankara, 2002, s.38.

⁹ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/1.

¹⁰ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/2.

Dernek, kendisine üye olacak şahıslarda bir takım özellikler aramakta idi. Öncelikli olarak milli amaçlar doğrultusunda çalışan bir organizasyon olduklarına göre, alınacak üyelerinde bu uğurda hizmet edecek etnik ve kültürel kimliğe sahip olması gerekmekte idi. Bu doğrultuda; Rus kökenli (Velikoruslar, Maloruslar, Belaruslar ve Kazaklar) yirmi yaşını doldurmuş, cinsiyet ayrımı yapılmadan ve mezhep farklılığı gözétilmeden üye kaydedilirdi. Ancak geçmişinde herhangi bir olumsuzluk bulunan kişiler bu derneğe üye olarak kabul edilmezlerdi¹¹.

Derneğin teşkilat yapısı ve işlevselliği ise sağlam esaslara dayandırılmıştı. Buna göre; Batum ve Batum çevresindeki Rus halkı tarafından her yıl genel kurulda, bir yıl süre ile otuz asil, onbeş de yedek üye seçilmekte idi¹².

Rus Milli Derneği sadece kendi üyeleri ile yetinmeyip o dönemde Batum'da bulunan diğer Rus derneklerinden de kendi bünyesine üyeler almakta idi. Bu doğrultuda Batum Rus Kültürü ve Ekonomik cemiyetinden de bünyesine belirli sayıda üye almakta idi¹³.

Ayrıca sosyo-kültürel alanda etkinlikler gösterecek özel komisyonlar da kurarak bu alanda çalışacak birimler oluşturmuştu. Dernek, komisyon yetkililerine kendileri ile çalışacak kişileri seçme hakkını da tanımıştı. Yapılacak çalışmaları değerlendirmek ve ortaya çıkan sorunları çözmek için ayda en az bir kere toplanarak günlük çalışma programını belirlemekte idi. Başkanlık divanı; Başkan, iki yardımcı, iki sekreter ve muhasebeciden oluşmakta idi. Komisyon başkanları da derneğin yönetiminde diğer üyeler kadar söz hakkına sahipti¹⁴.

Derneği toplantıya çağırma yetkisi, yönetim kuruluna aitti. Esas olan çoğunluk oyu idi. Yeterli çoğunluk, bütün üyelerin katılımı sağlandığı takdirde 1/3 idi. Her üye bir oy hakkına sahipti. Toplantılar gerek görüldüğü takdirde halka açık olabilirdi¹⁵.

Rus Milli Derneği adeta özerk bir kurum gibi hareket etmekte idi. Normal bir derneğin sınırlarını aşan hakları kendisinde görmekte idi. Hukuki kimlik

¹¹ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/2.

¹² BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/2-3.

¹³ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/2-3.

¹⁴ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/2-3.

¹⁵ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 2/2-3.

olarak, menkul ve gayri menkul değerlere sahip olabilir, Hukuki süreci yürütebilir, anlaşma yapabilir, Batum ve Batum çevresindeki Ruslardan gönüllü olarak para toplayabilir, genel toplantılar yapabilir ve gelir getiren kurumlar kurabilirdi¹⁶.

Batum Rus Milli Derneği, Batum ve Batum çevresindeki bütün Ruslar adına konuşabilme yetkisini kendisinde görmekte idi. Bu ona büyük bir güç vermekte idi.

Dernek yükümlülüklerini de şöyle ifade etmekte idi: "Üyelerin ortak kararları ile görev dağılımı yapmak; derneğin kaynaklarının büyütülmesi ve onun muhtemel hedeflerine ulaşması için velayetin yürütülmesi; derneğin mülkiyet ve kapitalinin idare edilmesi; çalışanların talimatnamesini hazırlama ve ayrıca iç kuralların belirlenmesi; derneğin kuruluşlarındaki görevlilerin atanması; üyelik aidatlarının zamanında toplanmasının takip işlemi; dernekte muhasebe ve üretim işlerinde düzenin sağlanması; dernek adına başka kuruluş ve kişilerle ilişkilerde tüzüğün uygulanmasının takip edilmesi; dernek üyelerinin genel kurul toplantısına çağırılması; derneğin yıllık genel ödeneklerinin düzenlenmesi ve sunulması; yıllık etkinliklerin toplamı hakkında rapor hazırlanması; genel kurulda alınan kararların yerine getirilmesi ve bütün işlerin önceden planlanması, Rus Milli Derneği'nin yükümlülükleri arasında idi¹⁷.

Derneğin bütçesinin hazırlanmasında da takip edilen yol şöyle idi; bir yıl öncesinin yıllık raporu ve bir sonraki yılın bütçesinin kontrol edilip onaylanması için 1 Şubat'a kadar Batum Rus Milli Derneği'ne, Rus vatandaşların önünde genel kurulda sunulması gerekmekte idi. Bu bağlamda, önceden yapılan işler, müfettişlik komisyonu tarafından yıllık genel kurulun toplanmasından iki hafta önce incelenerek, düşünce ve kararlarla hazır hale getirilmeli idi. Dernek için mali yıl 1 Ocak tarihi idi. Müfettişlik komisyonu oluşturulurken, Dernek genel kurulunda, Rus vatandaşlarından üç asil ve iki yedek üye olmak üzere seçilirdi¹⁸.

Yukarıda da belirtildiği üzere; Batum ve Batum oblastında Rus milliyetine tabi olan kişilerin hamisi ve sözcüsü konumuna bürünmüş olan Rus Milli Derneği

¹⁶ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/2.

¹⁷ BOA, DII/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/2.

¹⁸ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/3.

yılda en az dört kez genel kurulunu toplardı. Bu toplantılar, olağanüstü durumlarda da acil olarak düzenlenirdi. Ancak ya dernek tüzüğüne tabi yüz kadar üyenin bu konuda talebinin olması ya da müfettiş komisyonunun talebi gerekirdi¹⁹.

Genel kurul toplantılarında yapılması gerekenler şöyle belirlenmişti: "Dernek üyelerinin, müfettiş komisyonu ve diğer icra organlarının üyelerinin seçimi; bu organların faaliyetleri ile ilgili talimatnamenin hazırlanması ve onaylanması; derneğin raporlarının ve giderlerinin kontrolü ve onayı; derneğin giderlerinin belirlenmesi; satın alma, satış ve mülkiyet vergileri meselelerini çözmek; borç hükümleri vb. dernek tüzüğüne kapatılması; derneği ilgilendiren bütün işlerin ve meselelerin gözden geçirilmesi"²⁰ konularını içermekte idi.

Genel kurula toplantısına başkanlık edecek kişi ile sekreterin seçimi toplantı esnasında gerçekleşecekti. Dernek Başkanı ise toplantıyı açış konuşmasını yapacaktı. Genel kurul toplantısı Batum ve Batum oblastında yaşayan bütün Rus vatandaşların üçte birinin katılımı halinde yapılmış sayılacaktı. Birinci toplantıda yeter sayı oluşmaz ise genel kurul toplantısı iki haftadan geç olmamak şartı ile ikinci kez toplanacak, gelen üyelerin sayısı ne olursa olsun yeterli sayıya ulaşılmış kabul edilecekti. Tartışılan konular çözümünde oy çokluğu aranacaktı. Ancak, dernek tüzüğüne değişmesi, alış ve satıştan kaynaklanan gayri menkul mülkiyetin vergileri, ana kapitalin harcamaları, borç alımları ve derneğin kapanması gibi durumlarda dernek üyelerinin 2/3'nün katılımı gerekli idi. Bu oranın sağlanmaması halinde iki haftadan erken olmamak kaydı ile toplantı için çağrıda bulunulacaktı. Yine beklenen katılımın sağlanmaması halinde toplantıda hazır bulunan üyelerin sayısı yeterli sayılacaktı²¹.

Batum Rus Milli Derneği'nin faaliyetlerini durdurup, kendisini feshetmesi için de Batum merkezi ve Batum oblastında yaşayan Rusların nüfuslarındaki azalmaya endekslenmişti. Buna göre dernek; adı geçen coğrafyada Rus milletine mensup yüz kişi kalıncaya kadar faaliyetlerine devam edecekti. Derneğin

¹⁹ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/3.

²⁰ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/4.

²¹ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/4-5.

kapatılması gündeme geldiği takdirde; derneğin mülkiyeti, Rus Kültür ve Ekonomi Cemiyeti'ne ya da onun kültürel ve ekonomik alt birimlerine devredilecekti²².

C- Derneğin Kapatılması

Rusya'daki sosyal ve ekonomik sıkıntılar, bu ülkeyi bir devrimin eşiğine getirmişti. Çarlık yönetiminin almış olduğu bütün tedbirler sonuçsuz kalmış ve sonuçta Lenin'in önderliğinde Bolşeviklerin iktidara gelmesi ile artık yeni bir dönem başlamıştı²³. Yapılacak ilk iş, I.Dünya Savaşı'nu Rusya'nın gündeminden çıkarmaktı. Bu amaçla yapılan girişimler neticesinde; 8 Kasım 1917'de Barış Dekreti ilan edildi²⁴. Daha sonra da Brest-Litovsk'ta barış görüşmeleri başlamıştı. Yapılan görüşmeler 3 Mart 1918'de antlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştı²⁵. Brest-Litovsk Barışı, Evliye-i Selâse'nin anavatana ilhakını sağlayan yolda çok önemli bir adımdı. Yine, Güneybatı Kafkasya'daki belirsizliğe bir hal çaresi bulmak üzere, Trabzon (14 Mart-14 Nisan 1918) ve Batum (11 Mayıs-4 Haziran 1918) Konferansları toplanacaktı²⁶

14 Nisan 1918'de XXVII.Türk Fırkası Batum'a girdi. Türk askerleri şehre girdiklerinde, yerli Rus halkı ve askerleri tarafından büyük sevgi gösterileri ile karşılandı. Çünkü, yerli halk ve Bolşevikleri desteklemeyen Rus askerleri için Türk ordusu adeta bir kurtarıcı idi²⁷.

²² BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26, 3/6.

²³ Helene Carrere D'enceausse, **Lenin**, İstanbul, 2002, s.258.

²⁴ Selami Kılıç, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, İstanbul, 1998, s.32.

²⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, III/4, Ankara, 1983, s.135; Antlaşmanın Evliye-i Selâse ile ilgili maddesi şöyle idi; "Rusya Devleti, Anadolu Vilâyat-ı Şarkiyyesinin tahliyesi ve Devlet-i Âliyye'ye suret-i muntazimede iadesinin temini için sarf-ı ma-hasal eyleyecektir. Ardahan, Kars ve Batum sancakları dahi bilâteahhur Rus askeri tarafından tahliye edilecektir. Rusya Devleti, iş bu sancakların hukuk-u umumiye ve hukuk-u düvel noktayı nazarından iktisab edecekleri hal-i cedide müdahale etmeyecek ve hususen bunların ahalisini iş bu hal-i cedidi mücavir hükümetler ve be-tahsis Devlet-i Âliye ile bilâtilâf tayin hususunda muhtar bırakacaktır". Bkz. **Düstur**, 2.Tertip, X, İstanbul, 1928, s. 409.

²⁶ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Enis Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları**, Ankara, 2002.

²⁷ Dayı, **Evliye-i Selâse'de Milli Teşkilatlanma**, s.55,56.

İşte bu günlerde, Batum Rus Milli Derneği faaliyetlerine devam etmekte idi. Askeri harekâtın sürmesi ve yapılmakta olan plebisitin²⁸ gündemi yeterince meşgul etmesi sebebi ile Batum'da bulunan Osmanlı idarecileri, Ağustos 1918'in başlarına kadar bu konunun üzerine yeterince gidememişti.

Dernek başkanlığı tarafından; Enver Paşa ve Halil Bey'e Batum'u ziyaretleri esnasında müracaatta bulunularak, derneğin varlığının onaylanması ve toplantı yapmaları için önlere herhangi bir engelin konulmaması istenildi. Verilen cevapta; merkezi hükümete müracaat edilmesi halinde icap eden cevabın kendilerine iletileceği ifade edildi²⁹.

Bunun üzerine Rus Milli Derneği, Batum İdari İşler Müdürü Cemil Bey'e 2 Ağustos 1918'de bir dilekçe verdi. Dilekçede Batum ve civarında bulunan Rusların kültürel, dini, iktisadi gereksinimlerinin karşılanması istenilmekte idi. Bu doğrultuda, yeni dernek üyelerinin seçilmesi için eskiden olduğu gibi iki genel kurul toplantısının yapılması; iptidai ve idadi okullarının açılmasına izin verilmesi talep edilmekte idi³⁰.

Cemil Bey, Rus Milli Derneği'nin yukarıda belirtilen isteklerini Dahiliye Nezaretine iletirken, konu ile ilgili tebligatın beklendiğini belirtmekte ve okulların açılması hususunda da; Batum'daki okulların nerede ise tamamının hastane ve diğer hizmetlerde kullanılmak üzere işgal edildiğini ancak, halkın eğitim ihtiyacının karşılanmasının hükümetin çıkarları ile bağdaştığını ifade ederek, şehirde yukarı sınıflardan, Rus dili ile eğitime devam eden biri erkek, diğeri kız olmak üzere iki idadinin bulunduğu notunu düşmekte idi. Sadece Ruslar için değil bölgenin tamamı için birkaç yatılı okulun kurulmasının gerekliliği üzerinde de durarak, okullar hakkında verilecek kararın beklendiğini de belirtmekte idi³¹.

²⁸ Elviye-i Selâse halkının kendi kaderini tayin edebilmesi için plebisite müracaat edilmişti. 14 Temmuz 1918'de de Batum'daki oylama tamamlanmıştı. 160 red oyuna karşılık, 2.669 kabul oyu ile Osmanlı Devletine ilhak kararı alınmıştı. **BOA**, DH/İ-UM, 20/19, 13/21-8.

²⁹ **BOA**, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-8.

³⁰ **BOA**, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-8.

³¹ **BOA**, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-8.

Cemil Bey, Rus Milli Derneği'nin ilgili dilekçesini, dernek tüzüğü'nün Rusça aslını ve Fransızca'ya çevrilmiş halini 5 Ağustos 1918'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdi³².

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği, Rus Milli Cemiyeti ile ilgili olarak verilecek kararı, 14 Ağustos 1918'de iki esas noktadan değerlendirdi. Birincisi derneğin geçerlilik kazanabilmesi için gerekli bürokratik işlerin kanuna uygun yapıp yapılmadığı; ikinci olarak ta, derneğin gayesinin yine kanunlar çerçevesinde Osmanlı çıkarları ile bağdaşıp bağdaşmadığı idi³³.

İlgili Kanun, 27 Temmuz 1909'da çıkarılan "Cemiyetler Kanunu" idi. Bu kanunun altıncı maddesi³⁴ uyarınca yapılması gereken bürokratik işler, Rus Milli Derneği'nin kuruluşunda takip edilmemişti. Buna göre Rus Milli Derneği; ünvanını, amacını, merkez idaresinden sorumlu olacak kişilerin isim ve sıfatları ile ikâmet adreslerini içeren mühürlü ve imzalı bir beyanname hazırlayarak taşradaki ilgili makama teslim etmemiştir. Ayrıca dernek tüzüğü'nden iki nüshanın da alınması gerekirken bu gerçekleşmemiştir³⁵.

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği tarafından adı geçen derneğin milli amaçlar doğrultusunda çalıştığı hükmüne varılmıştır. Çünkü, sadece Rusların üye olması; Rusların dışında kalan milletlere mensup kişilerin bu derneğin

³² BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-6

³³ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-5.

³⁴ "Hafi cemiyetler teşkili katiyen memnudur. Binaenaleyh, bir cemiyet tesis edilir edilmez eğer merkez idaresi darsaadette ise Dahiliye Nezareti'ne ve taşrada ise mahallinin en büyük mülkiye memuruna, cemiyetin ünvanı ve maksadını, merkez idaresini ve umur-ı idare ile mükellef olacaklarını isim ve sıfat ve mahal-i ikametlerini mübeyyin cemiyetin müessisleri tarafından mahtum ve mümzi bir nizamname ita olunacak ve buna mukabil bir ilmühaber venilecektir. İş bu beyannameye cemiyetin nizamname-i esasiesinden iki nüshası, cemiyetin mühür-i resmiesi ile musaddık olarak rabt edilecektir. İlmühaber ahzından sonra keyfiyet müessisleri tarafından ilan olunacaktır. Cemiyetler gerek nizamname-i esasisi ve gerek heyet-i idare ve mahal-i ikametlerince icra eyledikleri tadilat ve tebdilat derhal hükümete bildirmeye mecburdurlar. İş bu tadilat ve tebdilatın şahs-ı salise karşı hükmü ancak hükümete ihbarı gününde muteber olur. İş bu tadilat ve tebettülat bir defter-i mahsusa kayd olunacak ve defter mezkur cihet-i adliye ve mülkiyeden her ne zaman talep edilirse ibraz kılınacaktır" Bkz., **Cemiyetler Kanunu**, Ayn Basım, İstanbul, 1909, s.1,2.

³⁵ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-5.

etkinliklerine karıştırılmaması; derneğin özellikle Ruslara ait işlerle uğraşması da kanunlara aykırı idi³⁶.

Bu bağlamda ilgili yasa maddesi, yine "Cemiyetler Kanunu"nun dördüncü maddesi idi. Buna göre; "Kavmiyet ve cinsiyet esası ve unvanları ile siyasi cemiyetler teşkili"³⁷ yasaklanmıştı. Halbuki Batum'dan Cemil Bey aracılığı ile gönderilen tüzükte, milliyet esasına dayanan bir dernek konu edinilmekte idi. Bu şartlar altında Rus Milli Derneği Kanunlara aykırı bir şekilde varlığını sürdürmek istiyordu. Hukuk Müşavirliği yaptığı incelemeler neticesinde; derneğin kanun dışı olduğuna hükmetmişti³⁸.

Sonuçta Dahiliye Nazırı İsmail Bey tarafından Cemil Bey'e gönderilen bir telgrafla; Rus Milli Derneği'nin faaliyetlerine devam edebilmek için yaptığı müracaat, derneğin kapatılması ile sonuçlandı. Dahiliye Nezareti; "Cemiyetler Kanunu"nun dördüncü maddesine değinerek, bu tip derneklerin faaliyette bulunmasına izin verilemeyeceğini bildirdi. Bölgede idari teşkilatın tam anlamıyla kurulmasından sonra da bu tip derneklerin yine kanun kapsamında değerlendirilmesini istedi³⁹.

³⁶ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-5.

³⁷ Cemiyetler Kanunu, s.1.

³⁸ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-5.

³⁹ BOA, DH/İ-UM, 20/19, 13/26-1/1.

ÖZET

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda; Evliye-i Selâse olarak adlandırılan bölge (Kars-Ardahan-Batum), kırk yıl boyunca Çarlık Rusya'sının egemenliği altına girmişti. Bu tarihten itibaren Batum ve çevresi ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan oldukça canlı bir merkez haline gelmişti. Gerek Ruslar gerekse diğer milletler tarafından kurulan dernekler, sosyal hayatın yönlendirilmesinde önemli birer unsur olmuşlardı. İşte bunlardan birisi de "Rus Milli Derneği" idi. Ancak dernek, sadece Rus milletinden olan insanlara hizmet etmekte idi. Milliyetçi söylemleri bünyesinde bulundurarak, ayrılıkçılık yapmakta idi.

Batum; Rusya'da Çarlığın yıkılması ve Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, 14 Nisan 1918'de Türk askerinin bölgeye girmesi ile yeniden Osmanlı'nın hakimiyeti altına alındı. Rus Milli Derneği de faaliyetlerine son vermeyerek, çalışmalarına devam etmek istedi. Ancak yapılan incelemeler neticesinde; Derneğin milliyet esasına dayandığı tespiti edilerek faaliyetlerine son verildi.

Anahtar Kelimeler: Batum, Rus Milli Derneği, Milliyetçilik, Osmanlı Devleti, Sosyal Hayat

ABSTRACT

At the result of Otoman-Russian War in 1877-1878, the region named Elviye-i Selâse (Kars-Ardahan-Batum) was governed by Russian during forty years. As from this time, Batum and surroundings started to be a active center from the point of the view of economic, social and cultural. Associations founded by Russians and other nations were important elements of social life. One of these associations was "Russian Nationalist Association". But this association served to Russian nation only. Its nationalist discourses caused national distinctions.

After the abolish of the charist regime and the assignment of Brest-Litovsk Agreement, Batum was taken under the sovereign of Ottoman State in 14 April 1918. Russian Nationalist Association wanted to go on its activities. But in the result of the investigation it was determined that this associations was set on the Russian nationalism and because of this reason it was closed.

Key Words: Batum, Russian Nationalist Association, Nationalizm, Otoman State, Social life

EK: Batum Rus Milli Derneği'nin Orijinal Tüzüğü

УСТАВЪ

БАТУМСКАГО РУССКАГО НАЦИОНАЛЬНАГО СОВѢТА.

§ 1.

Мѣстопребываніе Совѣта.

Батумскій Русскій Национальный Совѣтъ имѣетъ своимъ мѣстопребываніемъ г. Батумъ.

Совѣтъ распространяетъ свои дѣйствія на г. Батумъ и Батумскую область.

Совѣтъ имѣетъ свою печать и бланки со своимъ названіемъ: „Батумскій Русскій Национальный Совѣтъ“.

§ 2.

Цѣли Совѣта.

Батумскій Русскій Национальный Совѣтъ имѣетъ своей цѣлью объединенію всего русскаго населенія (великороссы, малороссы, белоруссы и казвкы) и всѣхъ русскіхъ учрежденій для направленія ихъ дѣятельности, осуществленія культурныхъ, просвѣтительныхъ, экономическихъ и благотворительныхъ задачъ, для сохраненія своей народности, религии, русскаго языка, школы, русской культуры, своихъ личныхъ и имущественныхъ правъ въ видѣхъ мирнаго сожительства со всѣми другими національностями края.

— 2 —

§ 3.

Ближайшія задачи.

Будучи избранъ всеми русскими гражданами Батума и Батумской области, Русскій Національный Совѣтъ стремится обезпечить гражданамъ Русской колоніи въ Батумской области нормальное развитіе духовной жизни (церковь, языкъ, школы, курсы, бібліотеки и т. д.); берётъ на себя предстательство за русскихъ гражданъ передъ властями во всѣхъ нужныхъ случаяхъ; оказываетъ юридическую помощь для охраны чести и имущественнаго достоянія своихъ гражданъ; организовываетъ помощь бѣднымъ и престарѣлымъ членамъ русской колоніи, предоставляя имъ по возможности пріютъ, убѣжище и медицинскую помощь; содѣйствуетъ присканію заработка и жилищъ и т. п.

§ 4.

Средства Совѣта составляютъ:

- а) изъ dobroпольныхъ ежегодныхъ взносовъ гражданъ;
- б) изъ случайныхъ добровольныхъ пожертвованій;
- в) изъ доходовъ отъ публичныхъ зрѣлищъ, локцій и пр.;
- г) изъ собственныхъ имущественныхъ средствъ, доходныхъ учреждений Совѣта и т. п.

§ 5.

О членахъ Совѣта.

Членами Русскаго Національнаго Совѣта могутъ быть лишь лица русской національности (великороссы,

— 3 —

малороссы, белорусы и казаки), достигшие 20-ти лѣтъ безъ различія пола и вѣроисповѣданія, кромѣ лицъ порочныхъ.

§ 6.

Организация Совѣта.

Все населеніе русской національности г. Батума и Батумской области ежегодно на общемъ собраніи избираетъ срокомъ на одинъ годъ тридцать (30) членовъ (делегатовъ) въ Батумскій Русскій Національный Совѣтъ и 15 кандидатовъ къ нимъ. /Кромѣ того, одинъ изъ членовъ Правленія Русскаго культурно-экономическаго Общества (по выбору) входитъ въ составъ Батумскаго Русскаго Національнаго Совѣта въ качествѣ равноправнаго члена.

Батумскій Русскій національный Совѣтъ изъ среды своихъ членовъ образуетъ спеціальныя отдѣлы коммисій: финансовый, юридическій, благотворительный, врачебный, школьный и др., по мѣрѣ надобности и образовываетъ Управленіе ^{medis} отдѣлами.

Совѣтомъ предоставляется отдѣламъ право кооптаціи свидущихъ лицъ.

Батумскій Русскій Національный Совѣтъ собирается для обсужденія и рѣшенія возникающихъ вопросовъ не менѣе одного раза въ мѣсяцъ и для руководства ежедневной текущей работой выбираетъ Управу (президіумъ, Батумскаго Русскаго Національнаго Совѣта въ составъ: Предсѣдателя, двухъ товарищей предсѣдателя, двухъ секретарей и казначая. Предсѣдатель и отдѣловъ Совѣта входятъ въ Управу Совѣта, какъ члены ея.

— 4 —

Засѣданія Совѣта созываются Предѣдателемъ Управы Совѣта.

Все вопросы на засѣданіяхъ Совѣта рѣшаются простымъ большинствомъ голосовъ, кворумъ считается при наличности ^{засѣданія} изъ всехъ членовъ Совѣта. Все члены на засѣданіяхъ Совѣта имѣютъ право одного рѣшающаго голоса. Засѣданія Совѣта могутъ быть публичныя и закрытыя.

§ 7.

Права Совѣта.

Батумскій Русскій Національный Совѣтъ, какъ юридическое лицо, имѣетъ право пріобрѣтать движимое и недвижимое имущество, вести судебные процессы, заключать договоры, проводить добровольные сборы денежных суммъ съ русскихъ гражданъ Батума и Батумской области, устраивать публичныя собранія, организовывать доходныя предприятия и пр.

§ 8.

Обязанности Совѣта.

Батумскій Русскій Національный Совѣтъ является исполнительнымъ органомъ всего русскаго населенія Батума и Батумской обл.

На обязанности Совѣта лежить:

Распределеніе занятій между членами, по взаимному между ними соглашенію, попеченіе объ увеличеніи средствъ Совѣта и о возможномъ достиженіи его цѣлей, завѣдываніе имуществомъ и капиталами Совѣта и составленіе инструкцій для служащихъ въ немъ лицъ, а также и о внутреннемъ распорядкѣ въ Совѣтѣ, назначеніе и

— 5 —

Исполнение должностныхъ лицъ по учрежденіямъ Совѣта, наблюденіе за своевременнымъ поступленіемъ членскихъ взносов, установленіе порядка счетоводства и дѣлопроизводства по Совѣту, /наблюденіе за исполненіемъ устава, сношеніе съ другими учрежденіями и лицами отъ имени Совѣта, созваніе общихъ собраній Совѣта, составленіе и представленіе общихъ годовыхъ смѣтъ Совѣта и отчетовъ о суммахъ и дѣятельности оная, /исполненіе постановленій общихъ собраній и предварительная разработка всѣхъ дѣлъ, вносимыхъ на общія собранія.

§ 9.

Годичный отчетъ прошедшаго года и бюджетъ (смѣтные расходы) на будущій годъ должны быть представлены Батумскимъ Русскимъ Національнымъ Совѣтомъ на разсмотрѣніе и утвержденіе Общаго собранія русскихъ гражданъ къ 1-му февралю и предварительно разсмотрѣны Ревизіонной Комиссіей за двѣ недѣли до годового Общаго собранія и снабжены ея замѣчаніями и заключеніями.

§ 10.

Отчетный годъ начинается съ 1-го января.

§ 11.

Ревизіонная Комиссія избирается Общимъ собраніемъ русскихъ гражданъ въ количествѣ трехъ членовъ и двухъ кандидатовъ къ нимъ.

— 6 —

§ 12.

Общія собранія русскихъ гражданъ.

Общія собранія гражданъ русской національности Батума и Батумской области созываются: очередныя — не менѣе четырехъ разъ въ годъ и чрезвычайныя по мѣрѣ надобности по инициативѣ Батумскаго Русскаго Национальнаго Совѣта или по требованію не менѣе 100 (ста) гражданъ Русской національности, подчинившихся настоящему Уставу, или же наконецъ, по требованію ревизионной Комиссіи. Въ послѣднихъ двухъ случаяхъ общее собраніе русскихъ гражданъ должно быть созвано не позже, какъ черезъ двѣ недѣли послѣ полученія Батумскимъ Русскимъ Национальнымъ Совѣтомъ требованія, вложеннаго письменно.

§ 13.

О днѣ, часѣ и мѣстѣ Общаго собранія съ указаніемъ вопросовъ, подлежащихъ обсужденію въ немъ Совѣтъ извѣщаетъ заблаговременно всѣхъ русскихъ гражданъ.

§ 14.

Обсужденію на Общихъ собраніяхъ подлежатъ слѣдующіе предметы: избраніе членовъ Совѣта, ревизионной комиссіи и другихъ исполнительныхъ органовъ; выработка и утвержденіе инструкцій для дѣятельности этихъ органовъ; провѣрка и утвержденіе отчетовъ и сметъ Совѣта; опредѣленіе порядка расходованія капиталовъ Совѣта; рѣшеніе вопросовъ о приобрѣтеніи, продажѣ и залогѣ имущества; заключеніе займовъ и т. п.

— 7 —

измѣненіе устава Совѣта, закрытіе Совѣта и вообще разсмотрѣніе и рѣшеніе всѣхъ дѣлъ и вопросовъ, касающихся Совѣта.

§ 15.

Предсѣдатель и секретарь Общаго Собранія избирается каждый разъ самимъ собраніемъ, а открываетъ собраніе предсѣдатель совѣта.

§ 16.

Общее собраніе считается состоявшимся при наличности въ немъ одной трети всѣхъ русскихъ гражданъ, проживающихъ въ г. Батумѣ и Батумской обл., при несостоявшемся первомъ собраніи созывается на позже, какъ черезъ двѣ недѣли, вторичное общее собраніе, которое считается состоявшимся при всякомъ числѣ прибывшихъ членовъ.

§ 17.

Во всѣхъ собраніяхъ всѣ дѣла и вопросы рѣшаются простымъ большинствомъ голосовъ, за исключеніемъ слѣдующихъ вопросовъ:

- а) измѣненіе Устава Совѣта;
- б) покупка и продажа, а также залогъ недвижимого имущества;
- в) расходование основныхъ капиталовъ;
- г) заключеніе займовъ и
- д) закрытіе Совѣта.

Для рѣшенія таковыхъ вопросовъ требуется присутствіе не менѣе $\frac{2}{3}$ членовъ проживающихъ въ Батумѣ и Батумской области, въ случаѣ, если собраніе не состоится по недобротѣ такого количества чле-

УИМ, 1336. 2а.15

— 8 —

новъ, оно созывается вторично въ срокъ, назначенный собравшимся членами, но не ранѣе 2 недѣль, для обсуждения тѣхъ же вопросовъ, и собраніе это считается состоявшимся при какомъ бы то ни было количествѣ членовъ, о чемъ члены русской колоніи въ извѣщеніяхъ о собраніи предупреждаются.

§ 18.

При выборѣ членовъ Совѣта и другихъ исполнительныхъ органовъ Общества, если первая баллотировка не дасть абсолютнаго большинства, то производится перебаллотировка и избранными считаются получающіе относительное большинство Голосовъ.

§ 19.

Закрытие Батумскаго Русскаго Национальнаго Совѣта.

Совѣтъ прекращаетъ свою дѣятельность и закрывается совсѣмъ:

а) По постановленію Общаго собранія Русскихъ гражданъ Батума и Батумской области при уменьшеніи числа гражданъ Русской національности до 100 (ста) человекъ.

§ 20.

Въ случаѣ прекращенія дѣятельности Батумскаго Русскаго Национальнаго Совѣта, оставшееся послѣ ликвидаціи его имущество передается по постановленію послѣдняго Общаго собранія Русскому Культурно-Экономическому Обществу или его учрежденіямъ культурно-экономическаго характера.